
METAFORIKA SVJETLOSTI U KNJIZI PROROKA IZAIJE¹ I U STAROISTOČNOJ LITERATURI

Nikola Hohnjec, Zagreb

UDK: 224.1 : 22.07
Izvorni znanstveni rad
Primljeno 6/2008.

Sažetak

Biblija je svjetlost ljudima. Stari zavjet iznosi značenje svjetlosti u Božjoj komunikaciji s ljudskim rodom. Članak obuhvaća ideju, sadržaj i značenje svjetlosti u Starom zavjetu. Obraduje se najvažnije biblijsko mjesto, naime, prorok Izaija (60,1-3.19-20).

Prvi dio istraživanja je egzegetsko-teološka analiza Jahvine religije u liturgiji Hrama. Na početku se susreće odstranjena negativna snaga, tama. U središtu konteksta je teologija svjetlosti. Drugi doprinos za razumijevanje svjetlosti nalazi se u staroistočnoj literaturi, pretežito u mezopotamskim, tj. asirskim i babilonskim religioznim spisima koji uglavnom govore o bogu sunca i svjetlosti Šamašu, djelatnom u službi čovječanstva.

Zanimljivo je usporediti Stari zavjet i mezopotamski simbolizam svjetlosti. Prepoznatljive su paralele između značenja svjetlosti u mezopotamskoj literaturi i religiji te u Jahvinoj starozavjetnoj religiji. Slijedi konstatacija da je svjetlost distinktivni čimbenik i odličje Božjeg veličanstva koje je prisutno u Hramu, konkretizirano u kultu i uspješno na djelu kod Jahvinog slugu (Diz) i u žrtvi Jaganjčevoj (Izl: Pasha). Ta se svjetlost identificira s kozmičkom silom obnove i života u svijetu i među ljudima. Objašnjenje završava raspravom o Jahvi kao vječnom svjetlu. Novi zavjet nastavlja i produbljuje poruku svjetlosti. Isus, njegovi učenici i šira zajednica vjernika su svjetlost svijeta. Crkva konačno, u svjetlosti, nalazi rast i životnu puninu.

Ključne riječi: svjetlost u Svetom pismu, kod proroka Izaije i u jeruzalemskom Hramu, tama, bog sunca i svjetlosti Šamaš, Isus i njegovi nasljedovateli kao svjetlost svijeta.

¹ Kratki članak s Izajinim dijelom zapravo je referat za IX. Colloquium Biblicum u Beču 1996. godine. Taj prilog Kolokvija objavljen je također na njemačkom jeziku u Češkoj Republici: N. Hohnjec, *Die Lichtmethaphorik beim Propheten Jesaja*, Zur alttestamentlichen Theologie des Lichtes (Jes 60), Acta Universitatis Palackianae Olomucensis, Theologica Olomucensia, Volumen 3, 2001., str. 97-103.

1. UVOD

Ovdje se želi biblijski i izvanbiblijski istražiti slika svjetlosti da bi se obogatila teologija i da bi se ponudila u pastoralnoj praksi. Prvo će se raditi na panoramskom pregledu o motivu svjetlosti u Starom zavjetu. Tu se pokazuje iznenađujuće mnoštvo i učestalost same riječi. Bogatstvo se ne sastoji samo u doslovnom značenju motiva nego i u njegovu slikovitom značenju. Iz mnoštva jezičnih izraza odmah se razabire Iz 60,1-3.19-20. To mjesto o svjetlosti kod proroka Izaije predstavlja najmarkantniji izraz. Lingvistička analiza i teološko vrednovanje nastoje slici svjetlosti dodijeliti teološku ulogu u hramskom slavlju koje treba pokazati neku Jahvinu značajku ili odliku.

Slika svjetlosti općeniti je motiv religija, kao što se može utvrditi u panoramskom pregledu staroistočne literature mezopotamskog panteona. I ovdje se može, kao i u Bibliji, otkriti slično bogatstvo motiva svjetlosti za mitološku božansku aktivnost. Nakon tih uvida rad na tekstovima usuđuje se napraviti usporedbu kako bi se pošlo tragom povezivanja, utjecaja i međusobnog obogaćenja.

Na osnovi tih uvida moguće je, kao prvo, zaključiti da je posrijedi slikovito izražavanje o Jahvi kao vječnom svjetlu. Kao drugo, smije se također govoriti o novozavjetnom navješćaju Isusa i njegovih apostola kao perspektivnom djelovanju svjetlosti i djelotvornoj liturgijskoj praksi kao daljnjem ispravnom rezultatu.

2. TEMA SVJETLOSTI U STAROM ZAVJETU²

2.1. Statistika, značenje i uvod u Starom zavjetu

Hebrejski korijen 'ōr, 'svjetlost, svijetliti' susreće se kao imenica i kao glagol.³ Imenica 'ōr, 'svjetlost' s jednom iznimkom u Ps 136,7, uvijek u jednini, pojavljuje se oko 150 puta i znači 'svjetlost, svetost, sjaj i dnevno svjetlo'. Imenica je muškog roda, a ima dva mjesta u ženskom rodu: Jr 13,16 i Job 36,32. Još se

² Usp. starozavjetnu obradu za katehezu novozavjetne svjetlosti u: N. Hohnjec, *Teologija svjetlosti u Starom i Novom zavjetu*, Pomoć za praktični kršćanski život, Kateheza 21 (1999.), str. 270-277. Usp. i Isti, *Svjetlo sude na svijet*. Biblijska simbolika svjetlosti, Živo vrelo 23 (2006.), br. 6, str. 2-4.

³ Leksikografski podaci potječu iz: *Theologisches Wörterbuch zum Alten Testament*. (ThWAT), I, 'Ör, 'Licht', str. 160-182.

susreće 'ōrāh, 'svjetlost', 'ūr, 'sjaj' i mā'ōr, 'svjetlo = rasvjetno tijelo, svijećnjak'. Točna statistika imenice 'ōr, 'svjetlost' otežana je time što se oblik može pojmiti kao infinitiv *qala*. Glagol 'ūr, 'svijetliti' stoji u Starom zavjetu inače rijetko *im qalu* (i u nesigurnom *nifalu*), u značenju 'prosuti svjetlost, osvijetliti', ali relativno često u hifilu s nekih 50 navoda kauzativno 'ostaviti svjetlo, prosvijetliti'; unutarnje kauzativno znači 'svijetliti'. Istom korijenu pripadaju također *nēr*, 'svjetiljka', *menōrāh*, 'svijećnjak', *nhr*, 'svijetliti, sjati, zračiti', *nehārāh*, 'dnevno svjetlo' i aramaizirani oblik *hanîrû*, 'prosvjetljenje'. Druge riječi kao *yôm*, 'dan', *šemeš*, 'sunce', *yārēah*, 'mjesec', *kôkāb*, 'zvijezda', nameću se same po sebi. Suprotni pojmovi, 'mrak, tama, biti mračan, zamračiti, biti taman, potamnjeti' kao veći će se sklopovi, gdje to bude potrebno, istražiti u konkretnim biblijskim navodima.

Ovdje se svjetlost kao prirodni fenomen i kozmička supstanca u svem bogatstvu značenja ne obrađuje.⁴ Svjetlost se istražuje u slikovitoj primjeni, posebno svjetlost u teofanijskim tekstovima pod aspektom spasenjskog djelovanja. Sveto pismo često rabi pojam svjetlosti u prenesenom, odnosno metaforičkom smislu. F. Manns navodi u svojoj studiji kod nekih simbola za svjetlost i svjetiljku pored drugih biblijskih mjesta i slavna proročanstva iz Iz 60 o slavi Jeruzalema. Tamo glasi da u mesijansko vrijeme sunce i mjesec neće više svijetliti kao danja svjetlila. Jahve postaje za Izraela ponajprije vječnim svjetlom (60,1-3.19-20).⁵ C. Westermann razvija preokret događaja u poslijeegzilskom vremenu kao poruku spasenja.⁶ Posebno je izdvojena pojačana slikovita snaga obećanja u izraelskim bogoslužjima.⁷

⁴ Također se ne uzima u obzir svjetlost u kumranskim spisima.

⁵ Usp. F. Manns, *Saveurs bibliques, Étude de quelques symboles bibliques*, Paris, 1994. Zanimljiva su poglavlja: *Le symbole de la lumière*, str. 33-37, *Le symbole de la lampe*, str. 39-40.

⁶ C. Westermann, *Vergleiche und Gleichnisse im Alten und Neuen Testament*, Stuttgart, 1984., Usp. kod Tritoizaije, str. 70-72.

⁷ *Isto*.

2.2. Teologija svjetlosti kod proroka Izaije⁸

Poglavlja 60-62 tvore jedinstvo te sadržajno i strukturalno stoje kao središte Tritoizaije. Ta su poglavlja zapravo srž zbirke od 56. do 66. poglavlja. Obećanje u poglavlju 60 kao i poglavlja 61-62 stilski i misaono su vezana uz Deuteroizaiju (40-55) i pripadaju ranom poslijebabilonskom razdoblju. Ovdje se u Iz 60-62 radi o obnovi, koja je već započela u 58,6-8. Polazeći od Iz 62,10-12, može se zaključiti da se govori o Židovima iz dijaspore općenito. Deuteroizaija sadrži snažni bogoodnos. Iz 60-62 kao eshatološka predodžba naviješta konačni obrat prema sreći za Jeruzalem. Navedena Izaijina poglavlja tvore 'corpus' zatvorene poruke spasenja. Dolazak spasenja uspoređuje se s dolaskom svjetlosti. Središte tih poglavlja mjesto je 61,1-3, s pozivom i poslanjem Jahvina glasnika.

Za tematiku svjetlosti važan je Iz 60. Na početku stoji navještaj spasenja prije pretvorbe kozmosa u 60,1-3, gdje izlazak svjetlosti za Izraela znači dolazak Jahvin. Zatim slijedi opis spasenja i pretvorbe kozmosa u 60,19-20. Statistika pokazuje da se od oko 50 proročkih mjesta otprilike 30 njih nalazi u Knjizi proroka Izaije. U Tritoizaiji nalazi se gotovo 10 mjesta, među kojima se iznad svih izdiže Iz 60,1-3.19-20 s mnogim mjestima o svjetlosti. Grad Jeruzalem je, naime, osvjetljen i nalazi se u središtu. Govori se o trijumfu svjetlosti u njemu i o hodočašću naroda u Božji hram. Svjetlost nadilazi okvire i dopušta da se reflektira nad gradom kao tipom. On je obdaren spasenjem po materijalnim dobrima. Svjetlost s brda odsijeva u kozmičkim terminima, ona proširuje astronomska nebesa i nadilazi ih. Hodočašće naroda znači obećanu i željkovanu repatrijaciju i stvarnu obnovu grada i svijeta. Tako se veliki prorok Izaija dokazuje kao navjestitelj svenarodnog proroštva spasenja, koje slijedi upravo sada.⁹

⁸ Usp. obradu svjetlosti kod Izaije: N. Hohnjec, *Teologija svjetlosti u proroka Izaije*, u: Lj. Maračić (Priredio), *Spe gaudentes / U nadi radosni*, Zbornik u povodu 80. rođendana fra Celestina Tomića, Zagreb, 1997., str. 128-144.

⁹ Usp. Birgit Langer, *Gott als "Licht" in Israel und Mesopotamien. Eine Studie zu Jes 60,1-3.19f.*, Klosterneuburg, 1989. Njezin prijevod Iz 60, inače su biblijska mjesta preuzeta iz njemačkog jedinstvenog prijevoda (Einheitsübersetzung). I hrvatski prijevod uz *Jeruzalemsku Bibliju* uzima u obzir neke varijante i originalne izraze.

2.2.1. Tekst Iz 60,1-3.19-20

“1 Ustani (*qûmî*), zasini (*’ôri*), jer svjetlost tvoja (*’ôrêk*) dolazi (*bâ*), nad tobom blista (*zârâh*) slava (*kâbôd*) Jahvina.

2 A zemlju, evo, tmina (*hahôšek*) pokriva,
i mrklina (*wa’ârâpel*) narode!

A tebe obasjava (*yizrah*) Jahwe,
i Slava (*ûkebôdô*) se njegova javlja (*yerâ’eh*) nad tobom.

3 K tvojoj svjetlosti (*le’ôrêk*) koračaju narodi
i kraljevi k istoku/raskoši (*lenôgah*) tvoga sjaja (*zarhêk*).

19 Neće ti više sunce (*haššemeš*) biti svjetlost (*le’ôr*) danju (*yômâm*)

nit’ će ti svijetlit’ (*lô’-yâ’îr*), (*’sja’* - *ûlenôgah*) mjesečina (*hayyârêah*),

nego će Jahve biti Tvoje vječno svjetlo (*le ’ôr ’ôlâm*),
i tvoj će Bog biti tvoj sjaj (*letip’artêk*).

20 Sunce tvoje (*šim’šek*) neće više zalaziti (*lô’-yabô*),
nit’ će ti mjesec (*wîrêhêk*) pomrčati

jer će Jahve biti tvoje vječno svjetlo (*le ’ôr ’ôlâm*),
i okončat će se dani tvoje žalosti”.

2.2.2. Egzegetsko teološko tumačenje¹⁰

Već samo navođenje teksta pokazuje dinamiku svjetlosti i snagu slikovitog opisa. Pojam ‘svjetlost’ susreće se dakle često, kao što pokazuje statistika. Himan sedam puta ponavlja korijen *’wr*, ‘svjetlost’, tri puta *zârah*, ‘prosijevati, daniti se, svanuti’, dva puta *nâgah*, ‘sijati, zračiti’ i jednu inkluziju s glagolom *bw’*, ‘doći’. O temi svjetlosti govore dvije strofe: 60,1-3 i 60,19-20, ili jednostavno dva dijela iz Iz 60. Svakako ova dva mjesta tvore jedinice za sebe. Tako reci 1-2 označuju jutro i redak 3 dolazak naroda. Redak 19 opisuje

¹⁰ U analizi se konzultiraju sljedeći komentari: *La Bible de Jérusalem*, Paris, 1986; *Études bibliques*, P.-E. Bonnard, *Le second Isaïe, Son disciple et leurs éditeurs* Isaïe 40 – 66, Paris, 1972; *Introduzione alla Bibbia*, II/2, (Isaia), Casale, 1971; *Das Alte Testament Deutsch*, XIX, C. Westermann, *Das Buch Jesaja 40 – 66*, Göttingen, ²1970; *Zürcher Bibelkommentare*, G. Fohrer, *Jesaja 40-66, Deuterijosaja/Tritijosaja*, Zürich, 1986; *Old Testament Reading Guide*, XX, C. Stuhmüller, *Isaiah 40 – 66*, Collegeville, Minnesota, 1965; *Bible Commentary*, Review and Herald Publishing Association, Washington DC, 1977; C. Tomić, *Drugi i Treći Izaija*, Zagreb, 1988.

Jahvu kao izvor i darovatelja svjetlosti. U retku 20 stoji za Boga da je on svjetlost na život u radosti. Alonso-Schöckel i Sicre Diaz¹¹ zastupaju mišljenje, da mjesto 60,1-3.19-20 tvori okvir za shemu o svjetlosti u Izraelu; narodi hodočaste s darovima i poklikom, da bi sudjelovali u spasenju. Ti autori su već poznati s traganja za poetikom u Svetom pismu; tako oni prvo parafraziraju sam tekst.¹² Još traje noć, posvuda je tama. Straža iznenada zaziva jutro. Čuvar kreće prema središnjem mjestu, i svi se okreću prema svjetlu, koje sve privlači k sebi. Sa svih se strana sabiru raspršeni ljudi i narodi, prilaze s darovima i klicanjem, da bi imali dijela na pravu i u miru. Tako je svanuo dan bez završnice, dan svjetlosti, života, pravednosti i plodnosti.

2.3. Prva strofa (60,1-3)

Ona u retku 1 naviješta praskozorje povijesti spasenja za Jeruzalem. Prijevodi: LXX, Targ, VetLat i Vulg dodaju naziv 'Jeruzalem', koji u originalu nije spomenut, nego je pretpostavljen. Jeruzalem je rasvijetljen, pojavljuje se svjetlost, božanska proslava i time spasenje (usp. Iz 58,8.10). Imperativi (Iz 51,17 i 52,1) se pojavljuju iznenada, ali se logično nadovezuju. Prvi zov 'ustani' jest buđenje iz umora žalosnih; drugi, 'zasini' poziva na radost. Dolazak Jahvin i dolazak spasenja u Tritoizaiji su izjednačeni (56,1; 59,11; 60,1; 62,11; 63,4; 66,15) kao što je to bio slučaj i kod Deuteroizaije (44,10 i 50,2). Proslava Božja jest novo jutro. Ono negativno, što podrazumijeva tamu, odstranjeno je; Bog je donio svoj spas da bi Jeruzalem živio sretno. Redak 2 je poput reлектire, ponovnog čitanja o stvaranju, u kojem Bog zaziva svjetlost. Mrak opisan u Iz 60,2, koji prekriva zemaljski krug i narode (Iz 9,1), označava kako negaciju spasenja tako i Božju blizinu. Svjetlost prvo osvjetljuje grad: on je ispunjen slavom (Iz 40,5) i širi je naokolo. Svjetlost je prisutna samo u Izraelu, i samo kao odličje Izraela dolaze svijest i vrijeme spasenja, kao i Božja blizina poganima (Iz 60,3; 62,2). Završno razdoblje svijeta odgovara naime Božjem stvaranju svijeta. Na samom početku svjetlost je nadvladala tamu. Upravo izmjenjena noći i dana davno je uvela metaforičku i simboličku uporabu

¹¹ L. Alonso-Schöckel – J. L. Sicre Diaz, *Profetas*, Madrid, 1980., str. 341-395.

¹² Isti, str. 366.

te riječi.¹³ Narodima u tami suprotstavljen je grad Jeruzalem u svjetlosti. Jeruzalem je sada u završnom vremenu središte svjetlosti i raskoši, čime privlači. Grad Jeruzalem je poput majke koja prima povratnike. Hodočašće je već započelo (Iz 2,2-4). Ima i univerzalni horizont: zemlju, narode i središte grada. Svjetlost ne pripada Božjoj biti, nego njegovom načinu ukazivanja kao otprilike u snažno produhovljenoj teofaniji (60,1-3). Na nekim se mjestima sam Bog označuje kao svjetlost i svjetiljka čovjeku, odnosno Izraelu: Izraelova svjetlost u Iz 10,17 i u 60,1: svjetlost tvoja. Tako narodi s darovima prelaze u radost svjetlosti (60,3). Jednog će dana nad Izraelom svanuti svjetlost jutarnja (Iz 60,1-3). Neobična je za Izajijine retke predodžba, da Izrael pojavkom Božje svjetlosti sam postaje dionikom svjetlosti (60,1.3), dapače prema redcima 2-3 također i dionikom 'slave' *kābôd* (usp. Iz 6,3). Kako Tritozajija (60,3), tako i Knjiga o Tobiji precizira (13) da sjaj grada Jeruzalema privlači k sebi sve narode.

2.4. *Daljnje mjesto svjetlosti - druga strofa (Iz 60,19-20)*

Ona tvori viziju koja prelazi dapače u kasnija mjesta u Iz 30,26 (usp. i Zah 4,7), te se ona shvaćaju eshatološki. Iz 60,1-3 naviješta spasenje u zemaljsko-povijesnim granicama. Ovdje (60,19-20) je svakako zastupljen drugi apokaliptički, eshatološki opis. Bog je naime prisutan, stvorenje je prevladano, tako da naravna svjetlost u usporedbi s Bogom zapravo ne igra neku ulogu. Mjesto 60,19-20 izvješćuje o Bogu kao vječnom svjetlu nad narodom, svjetlosti koja se vraća u Jeruzalem. Strofa u 60,19-20 pokazuje razliku između sada i onoga kasnije. Uistinu se događa pretvorba (Iz 60,17-22). Prikazuje se stanje spasenja. Sve poprma više nego materijalno značenje. Materijalni, čak i kozmički znakovi pokazuju slobodniji i ljepši život. Jeruzalemu ne treba više ni sunca ni mjeseca (Iz 13,10; 24,23; 30,26). Tu u Iz 60,19-20 čini se da se govori o odstranjenju reda stvaranja. Zanimljiva je također izreka da mjesečev sjaj ne dolazi od sunca (Iz 60,19). Ta značajna predodžba pripada ondašnjoj slici svijeta, po kojoj su sunce i mjesec samo davatelji svjetla za zemlju i ljude i nisu za sebe postojeća kozmička tijela. Može ih nadomjestiti bolji izvor svjetla, naime Božje vječno svjetlo. Takav novi izvor svjetla susreće se također u završnom razdoblju, više ne

¹³ Usp. obradu svjetlosti samo pod kontrastnim prikazom 'Svjetlost tmina' u: Rječnik biblijske teologije, Zagreb, ²1980.

zalazi, vladaju još samo radost i veselje (Iz 35,10). Upravo je ovdje spojnica kroz koju se probija slikoviti način govora. Poimanje znači: izaći će vječno eshatološko svjetlo i Bog će biti vječna svjetlost. Već se ovdje više ili manje jasno probija pomisao, kako će svanuti taj vječni dan. Jahvina nazočnost privlači k sebi narode s darovima (Tob 13,13). Izgled grada potpuno se pozitivno preobražava. Božja svjetlost jest sinonim za radost (Iz 35,2.10; 51,6.8; 54,8.10), više je nego 'dan' i stoji nasuprot 'žalosti' (57,18) ili 'noći': praktički je istoznačna s puninom života.

3. GOVOR O SVJETLOSTI U STAROISTOČNOJ LITERATURI¹⁴

Iz 60 sadrži odjeke na istočne predodžbe, osobito u smjeru boga sunca Šamaša.¹⁵ Tako se govori o asirsko-babilonskoj religiji. Oduvijek je Palestina vrijedila kao domovina Asiraca i Babilonaca. Trag boga sunca Šamaša nalazi se u 2 Kr 23,11, gdje konji i konjanici stoje u službi Boga sunca; Jošijina ih reforma treba udaljiti.¹⁶ U Jahvinoj se religiji nalazi čašćenje sunca (Jr 8,2; Ez 8,16).¹⁷ H. Donner zagovara utjecaj asirsko-babilonske religije na Jahvinu religiju.¹⁸ U Egiptu je također, što je bilo poznatije, postojao bog sunca kojeg su opjevali njegovi himni.¹⁹ Bog sunca Ra bdio je nad faraonom, kao npr. tijekom njegove vožnje brodom. On je pobjednik jer od njega potječe svaki novi dan. On oživljuje stvorenja. Bio je i sudac. On kao uzvišeni bog sunca hrani faraona, cijelu njegovu obitelj i, naravno, sve njegove podložnike.

¹⁴ Birgit Langer, *Gott als "Licht" in Israel und Mesopotamien*. Izvanbiblijsko značenje se naglašava tako snažno kao da bi ono nudilo jedini ključ za proročko razumijevanje svjetlosti.

¹⁵ Ista, odsjek 3.2.1 o bogu Šamašu, str. 161-166.

¹⁶ Usp. H. Donner, *Geschichte des Volkes Israel und seiner Nachbarn in Grundzügen* (Altes Testament Deutsch, Ergänzungband IV/2), Göttingen, 1986., str. 333-335.

¹⁷ Usp. H.-P. Stähli, *Solare Elemente in Jahweglauben des Alten Testaments*, Freiburg im Breisgau-Göttingen, 1985., str. 12-38.

¹⁸ Usp. H. Donner, *Geschichte des Volkes Israel und seiner Nachbarn in Grundzügen*, str. 333.

¹⁹ Usp. V. H. Matthews - D. C. Benjamin, *Old Testament Parallels, Laws and Stories from the Ancient Near East*, New York-Mahwah, New Jersey, 1991., str. 28-31,153-156.

3.1. Simbolika svjetlosti u mezopotamskim religijama

Štovanje Šamaševo poraslo je sa zbirkom starobabilonske i asirske literature od 13. do 10. stoljeća pr. Krista te izbilo na pročelje. Taj bog sunca bio je poznat već u Hamurabijevu zakoniku.²⁰ Stari babilonski nalazi nude moguću pozadinu razumijevanja.²¹ Šamaš je sin boga mjeseca Sina i brat božice zvijezde Danice i zvijezde večeri Ištare. Svi oni tvore jednu obitelj i svi stoje u nekom odnosu sa svjetlošću.

Štovanje Šamaša nema konkurencije. On je prvi. Šamaš i Sin su opjevani u literaturi. Posvećeni su im brojni himni. Šamaš stoji na čelu panteona, ali se štuje vrlo raznoliko.²² Njegov je kult bio proširen i u Asiriji; susreće se također zajedno s Mardukom. U novobabilonskom razdoblju stoji Šamaš odmah nakon Nabu i Bela.²³ Za boga sunca rabe se također odličja 'bijel' i 'danji'.²⁴

Ime 'Šamaš' upotrebljava se za boga sunca i za samo sunce, ali ne i za vrućinu, jer za nju postoji bog Nargal. Odličja su bila zamjenjiva. Tako je Utu/Šamaš zaštitnik prava i pravednosti kao drugi, pri čemu uživa prednost. Šamaš je sudac nebesa i zemlje, gospodar prava i pravednosti.²⁵ On sve vidi i štiti proročanstva. Šamaš je bog svjetlosti, ljudi i životinja. On donosi svjetlost i u podzemlje. Sunce predstavlja glavni izvor svjetlosti, jer i kod Šamaša stoji uvijek pritom u pozadini. Postojali su hramovi sunca, u kojima se prije svega štovao izlazak sunca. Za to su također postojali vlastiti svećenici.

Simbolika svjetlosti nalazi se i kod drugih božanstava. Tako je bog mjeseca Sin popraćen jakom svjetlošću. Bog vegetacije i bog rata Ninurta prikazivao se kao žarko svijetleći. Bog svjetlosti

²⁰ Isti, 62.

²¹ Usp. O. D. Edzard, *Mesopotamien. Die Mythologie der Sumerer und Akkader*, u: H. W. Hausing (Priredio), *Götter und Mythen im Vorderen Orient*, Stuttgart, 1965., str. 17-140.

²² Usp. R. Labat i dr., *Les religions du Proche-Orient asiatique, Textes babyloniens, ougaritiques, hittites*, (Le Trésor spirituel de l' Humanité), Paris, 1970., str. 266.

²³ Usp. Birgit Langer, *Gott als "Licht" in Israel und Mesopotamien*, str. 164.

²⁴ Usp. R. Borger, *Assyrisch-babylonische Zeichenliste* (AOAT 33/33A), Neukirchen-Vluyn, ²1982., str. 153.

²⁵ Usp. F. M. Th. Böhl, *De Zonnegod als Beschermmer der Nooddruftigen*, u: F. König, *Christus und die Religionen der Erde, Handbuch der Religionsgeschichte*, II., *Opera Minora*, Groningen-Djakarta, 1958. Autor posebno ističe socijalnu dimenziju u biti boga sunca (88-206).

Nusku u Haranu štovao se kao sin Sina; on obasjava tamu kao Šamaš. Bilo je bogova za pravednost, koji su fungirali kao suci. Marduk protjeruje tamu kao Šamaš, a božica Nana sunce je za ljude. Odlučujuće ime za Boga ime je božanske svjetlosti. Sve od sumerskog vremena i kralj vrijedi kao bog sunca. U njegovo pastirsko služenje pripadala je zadaća da uspostavi pravednost u svojoj zemlji.²⁶

Izlaganje o Šamašu odvija se u sklopu asirsko-babilonskog razumijevanja prava, pravednosti i reda.²⁷ Svjetlost i sunce bili su za Mezopotamce zamjenjivi. Tako je izlazak sunca bio pridržan Šamašu. Bilo je i drugih izvora svjetlosti: mjesec i zvijezde. U akadskom jeziku postojali su brojni izrazi za svjetlost/raskoš. Himan o Šamašu ukazuje na mnoge sinonime i paralele. Tako u Mezopotamiji postoji cijela paleta izražajnih mogućnosti za simboliku svjetlosti. Bilo je govornih varijanti za izlazak sunca/svjetlosti. Naravno da se radi opis Šamašev. Veliki, već gore spomenuti Šamašev himan govori o čekanju svjetlosti i pouzdanju u njezin dolazak. Ona se, dakako, razumije metaforički: radi se o pravednosti, o djelovanju kao otkupljenju. Jedna Šamaševa molitva izražava suđenje i otkupljenje. Ištara, božica zvijezde Danice i večernje zvijezde, oslonac je života i spasenja.

Ispravno je izjednačiti svjetlost sa životom ili životnom srećom. Jedna molitva s uzdignutim rukama Ištara sadrži također prošnju za svjetlost, život i oslobođenje. Od Ištara dolazi ozdravljenje, odstranjenje bolesti.²⁸ Šamaševe molitve izražavaju životnu radost. Prošnja za gledanjem svjetlosti prenosi se na druge; tako se i božici Nanu upućuje molitva za svjetlošću. Gledati svjetlost znači jednostavno 'živjeti', 'egzistirati'. 'Gledati svjetlost' znači živjeti zdravo, slobodno i radosno.

Mnogi tekstovi govore o tome kako Šamaš stvara i širi svjetlost. Bog mjeseca također stvara svjetlost, tj. stvara pravo, slobodu i potpuni život, jer svjetlost treba razumjeti simbolički.

²⁶ Akadski kraljevi, kao npr. Hamurabi su babilonsko sunce. Babilonski kralj Nabukodonozor I. smatra se poslije suncem svoje zemlje. Asurbanipal se pri svojem izlasku uspoređuje sa Šamašem. Asurhadon je svjetlost svjetskih prostranstava. Tiglatpileasar III. smatra se svjetlošću ljudi. U razdoblju El-Amarna egipatski kralj se u akadskim pismima također označuje kao sunce, i 'moje sunce'. U vrijeme III. dinastije Ura više navoda iz 2000. godine pr. Krista svjedoči o kralju kao Božjoj svjetlosti.

²⁷ Usp. S. Langdon, *Die neubabylonischen Königsschriften*, (VAB IV), Leipzig, 1912., str. 206.

²⁸ Usp. Birgit Langer, *Gott als 'Licht' in Israel und Mesopotamien*, str. 181.

Na novogodišnjem obredu ljudi mole Marduka za svjetlost. Ištar oslobađa i daje gledati svjetlost. Kraljevi oslobađaju i donose svjetlost. Božica Nabu također stvara svjetlost. Šamašev himan, koji govori o bogu svjetlosti Nusku, moli za svjetlost, put i život. Kralj Nabonid moli i zapomaže pred Šamašem za svjetlost, koja je 'put'. Mnoga mjesta povezana sa Šamašem simbolički izvješćuju o svjetlosti kao putu spasenja. U molitvama božanstvima zvijezda Sinu i Ištari spominje se odnos između svjetlosti, prava i puta kao života.²⁹

Šamaš je svjetlost svijeta, svjetlost čovječanstva. Također Ištar, Nabu, Marduk i Nana posreduju svjetlost svijeta. Kraljevi nose nadimke s obzirom na sunce nad zemljom i ljudima.³⁰ Božja udaljenost, žalost, dapače smrt znači tamu. Kontrastne slike Šamaš, Nabu i Ninurta izbavljaju svjetlost i dovode do svjetlosti.³¹

3.2. *Suwislo tumačenje*

Kao zaključak proizlazi da svjetlost znači život u punini, slobodi, zdravlju i sreći. Šamaš pomaže ljudima da izađu iz tame i smrti na svjetlo dana, u život. Nadalje, život je upravo životna punina i životna radost koju je podario Šamaš. Svjetlost kao život mora biti usmjerena na put, stazu i promjenu. Bog svjetlosti Nusku u jednoj je molitvi s podignutim rukama zamoljen za svjetlost kao simbol života. U analognoj molitvi upućenoj Ištari moli se za svjetlost kao radost srca, smirenje, mir. Svjetlost je pravo i red. Ištar već u davnoj sumerskoj kulturi donosi pravo i pravednost.³²

U juridičkom djelu, Hamurabijevu zakoniku, Šamaš je prikazan kao onaj koji sjedi nasuprot i onaj koji je oslovljen.³³ On igra središnju ulogu. Hamurabi je trajno povezan s bogom sunca te uživa njegovu zaštitu i vodstvo. Od Šamaša pomaže siročadi i udovicama.³⁴ Šamaš je dakle sudac, izbavitelj i zaštitnik socijalne ravnoteže. On oslobađa i pomaže. Šamaš je prije svega na djelu među mrtvima: on ih oživljuje i rasvjetljuje. Šamaševi himni su

²⁹ Ista, str. 180-181.

³⁰ Ista, str. 168.

³¹ Ali i kraljevi, kao npr. Sargon.

³² Usp. Birgit Langer, *Gott als "Licht" in Israel und Mesopotamien*, str. 189.

³³ V. H. Matthews - D. C. Benjamin, *Old Testament Parallels*, ..., str. 62-67.

³⁴ Uvijek iznova kraljevi se pozivaju na Hamurabija, tako npr. Nabukodonozor II. On se smatra kao 'Hammurabi redivivus'.

vapaji za pomoć. Osim Šamaša i druga božanstva znače svjetlost i pravednost. Tako se npr. Nusku prikazuje kao uzvišeni sudac. On je Šamašev suputnik. Ninurta, kao i Šamaš, također igra sudačku ulogu. On štiti život od smrti i otklanja bolesti, što jednako vrijedi i za pravo. Marduk stoji na čelu panteona bogova i zaštitnik je socijalne ravnoteže, zaštitnik obespravljenih u ulozi Šamaševoj.³⁵ Božica Ištar kao pomoćnica ima istu ulogu. Ona ljudima u nevolji treba pribaviti pravo. Svjetlost je božanskog podrijetla i služi ljudima na višestruki način.

4. USPOREDBA STAROZAVJETNE I MEZOPOTAMSKE SIMBOLIKE SVJETLOSTI³⁶

Stari zavjet upotrebljava simboliku svjetlosti za Jahvu u okviru proročkog obećanja, molitve i tužbalice. Simbolika svjetlosti objašnjava se simbolikom sunca, jer u redcima Iz 60,19-20; Mal 3,20 i Ps 84,12 sunce stoji kao simbol za Jahvu. Čini se da starozavjetni pisci preuzimaju teološke uloge za Jahvu. Pritom budno paze da ne dotaknu Jahvinu isključivost. Usprkos tome, starozavjetni i staroistočni tekstovi međusobno se slažu. Može se reći da Jahve i Šamaš nisu nikada istovjetni.³⁷ Šamaš se u Jahvi rasplinuo, jednostavno je bio apsorbiran.

Ispravno je u starozavjetnim tekstovima govoriti o staroistočnoj pozadini. U asirsko-babilonskim tekstovima simbolika svjetlosti i sunca ne mogu se dijeliti. U tamošnjem je panteonu Šamaš bog svjetlosti 'par excellence'. U mezopotamskoj literaturi simbolika se svjetlosti najčešće susreće u himnima i molitvama, ali i u pravnim i povijesnim tekstovima, u omina, mitološkim tekstovima i u mudrosnoj literaturi.³⁸ Svjetlost je simbol za spasenjsko obraćanje Jahve, koji je izbavitelj i garant pravednog životnog reda. U asirsko-babilonskom prostoru s izlaskom svjetlosti u prvom se planu misli na izlazak sunca. I u pravnom govoru Hamurabijeva zakonika govori se kod pravnih akata kao o 'izlasku sunca', odnosno 'svjetlosti'.

³⁵ Usp. Birgit Langer, *Gott als "Licht" in Israel und Mesopotamien*, str. 159, 168, 203.

³⁶ *Isto*. Naslov njezine disertacije odnosi se podjednako na svjetlost u Mezopotamiji kao i u Izraelu, na mezopotamske religije kao i na Stari Izrael.

³⁷ *Ista*, str. 205.

³⁸ *Ista*, str. 159.

U Starom zavjetu se, za razliku od mezopotamskog prostora, sunce pojavljuje u značenju pravednosti. Literarni motiv 'čekati na svjetlost' ili 'nadati se' odgovara u njegovoj simbolici značenju sunca na istoku. Nada u svjetlost znači u Iz 59,9 'nadu na Jahvin život' i po značenju se izražava s *mišpāt*, 'pravom' i *sedākāh*, 'pravednošću'. Oslobođajuće djelovanje prava boga sunca označava se izrazima *kittu* i *mešaru*, koji zapravo vrijede također kao pravo i pravednost. Kako u starozavjetnim tako i prije svega u asirsko-babilonskim tekstovima izrazi 'sunce/svjetlost gledati' mogu biti jednoznačni.

Izričaj 'gledam sunce/svjetlost' u Starom zavjetu predstavlja 'terminus technicus' za 'život'. Ps 36,10 govori o tome da su voda i svjetlost život u Jahvi i iz njega. Poznato proroštvo: 'svjetlost vidje veliku' (Iz 9,1) potvrđuje da je posrijedi simbol Božji bez neke precizacije, misli se jednostavno na 'novi život'. Živjeti znači više od egzistirati. Ps 36,9 slavi konačno život s Bogom Jahvom i opisuje ga kao slavlje u kući Gospodnjoj. Iz 9,2 zaziva svjetlom simboliziranu Božju blizinu, radost i klicanje te dokrajčuje svaku nevolju. Nova životna radost izražava se potpuno zemaljski, žetvenim klicanjem i podjelom plijena.

Sveprisutnost sunčeve svjetlosti dovela je dotle da je 'ugledati sunce/svjetlost' postalo simbolom za život. U Mezopotamiji svjetlost je općenito simbol dobroga, punog života.³⁹ Ostvarenje takvog života izraz je pravnog djelovanja boga sunca. Proces pripreme svjetlosti tipična je uloga boga svjetlosti.

Iz 60,19-20 tvori vrhunac izvještaja jer ovdje se svjetlost prvotno razumijeva kao simbol Božje blizine, i tek u drugom planu ona znači izbavljenje, pravednost i Božje spasenje. U Iz 60,19-20 svjetlost je neposredni izraz božanske stvarnosti. Jahve je postao svjetlo (vječno), što se kod Šamaša ne događa. Svjetlost/sunce kod Šamaša je odrednica biti, a za Jahvu je objašnjenje biti. Motivi 'svjetlost' i 'put' u Starom zavjetu mogu biti srodni. Tako je svjetlost simbol pravog puta i života u Božjem zajedništvu. Šamaš je izbavitelj u ugroženosti kao što također pokazuje Ps 43,1-3: molitelj zapomaže Jahvi za svjetlom koje pokazuje put. 'Život u svjetlosti' jamči ispravno djelovanje boga sunca. Tekstovi o 'Sluzi Gospodnjem' *'ebed yhwah'* nagovijestaju ulogu svjetl/u/osti naroda (Iz 42,6; 49,6; 51,4; 60,1-3).

Mezopotamski bog sunca Šamaš znači 'svjetlost svemira', 'svjetlost nebesa i zemlje', 'raskoš zemalja', 'prosvjetlitelj strana

³⁹ Ista, str. 195.

svijeta', 'svjetlost čovječanstva' i izražava univerzalni aspekt boga sunca. I o drugim božanstvima koja se zazivaju kao 'svjetlost svijeta', očekuje se izbavljenje od bolesti i smrti. Svaki pojedinačni mezopotamski molitelj mora se povezati sa svjetlošću.

Univerzalne izreke Jahve kao svjetlosti svijeta nalaze se u Iz 60. Simbolika svjetlosti dolazi do izražaja u sljedećem odgovoru: Jahve je doduše kao Šamaš svjetlost svijeta, ali se razlikuje od njega. Jahve je svjetlost naroda samo po posredovanju svojega Sluge ili svojega grada. Svjetlost je u suprotnosti s tamom, simbol je od Boga poduzetog oslobođenja prema novoj životnoj stvarnosti, koja ukazuje na pravo, *mišpāt*, i pravednost, *sedākāh*, ukazuje, dakle, na starozavjetno predodžbeno dobro. Tama označuje stanje bespravnosti ili socijalne nepravednosti. Simbolika svjetlo-tama kod Šamaša ili kod drugih mezopotamskih molitelja odnosi se na pojedinačne molitelje, dok se starozavjetni tekstovi dotiču političkih odnosa u jednom dijelu ili u cijelom Izraelu.

Iz 9,1 pretpostavlja podzemlje. Ondje vlada tama. Svjetlost je simbol za novi život i za slobodu. Tama znači zarobljenost, bolest, nepravdu i dapače smrt. Iz 9,1-6 opisuje kako narod u podzemlju vidi veliku svjetlost. Bilo je dovoljno tlake. Svjetlost je simbol za Jahvu i znači slobodu i novi život. Svjetlost se pojavljuje prvi put kao neposredni simbol za Boga. U 9,1 Jahve zauzima poziciju koja je inače karakteristična za asirsko-babilonskog boga sunca. On obasjava tamu i oživljuje mrtve. Šamaš vrijedi kao božanstvo svjetlosti. Tako su svjetlost i sunce istovjetni, međusobno usko povezani. U Pnz 33,2 i Iz 60,1-3 svjetlost se naprotiv, samo onda odnosi na Jahvu kada se sunce ne spominje.

Prorok Malahija u 5. stoljeću pr. Krista govori o jednom novom odlikovanju svjetlosti, o suncu pravde (3,20). Iz 58,10; Ps 97,11; 112,4 upotrebljavaju 'ōr, 'svjetlost' kao simbol za Jahvu; tako je prevladavalo ime helenističkog razdoblja kao prije Šamaševo ime. U helenističkom prostoru postojalo je čašćenje *heliosa*, kult sunca, koji je izvršio utjecaj i na Izraela, kao što je bio slučaj za vrijeme asirsko-babilonskog razdoblja. I ovdje je bog sunca gospodar pravednosti.

Od posebnog je zanimanja pojava 'krilatog sunca'. Motiv je bio preuzet iz staroasirskog razdoblja u Egiptu što se može dokazati prednjoazijskim spomenicima. Motiv 'krilatog sunca' podsjeća na vodene zrake i vrijedi kao simbol očišćenja. On se susreće u Bibliji prije svega u Mal 3,20: "A vama koji se moga Imena bojite sunce

pravde će ogranuti sa⁴⁰ zdravljem u zrakama ...” Je li izraženo značenje tog motiva? Prorok Malahija rabi naime formulaciju: “ozdravljenje je na njegovim krilima“. Tako je povezanost vode sa suncem ponajprije simbol ozdravljenja, simbol očišćenja. Jr 14, 19-22 upotrebljava ozdravljenje i kišu kao simbole očišćenja. To su samo neodređene slutnje. Sigurno je, međutim, da je Malahija sunce s krilima preuzeo iz staroistočnoga kulturnog okruženja.

Iz Starog zavjeta kao i asirsko-babilonskih tekstova može se lako zaključiti: svjetlost u sklopu predodžbe Božje vrijedi kao simbol za život, odnosno pravednost. Uz pomoć simbolike svjetlosti ljudski se život izražava kao utemeljenost u Bogu. Svjetlost je simbol moći Jahvine, odnosno boga sunca ili također drugih božanstava koja daju život i podržavaju ga. Život u punini u simbolu svjetlosti usko se povezuje s predodžbom pravednosti, također u smislu pravednog životnog reda. Pravednost je u asirsko-babilonskim tekstovima ovisna o nekom božanstvu. Bog sunca pribavlja ljudima pravo na život, zdravlje, slobodu, potomstvo i blagostanje. U simbolici svjetlosti također se govori o pravednosti ljudi. Svjetlost je u Starom zavjetu simbol za spasenje u kojem Bog i čovjek surađuju. Pravednost Božja pretpostavlja narodnu pravednost; to je socijalna pravednost. Svjetlost je Božja pravednost, ali i narodna pravednost, a obje su nedjeljive i međusobno povezane. Starozavjetni tekstovi označuju odnos između Boga i čovjeka kao zajedničko djelovanje božanske i ljudske pravednosti u službi sveobuhvatnog spasenja.

5. SLIKOVITI GOVOR O JAHVI KAO VJEČNOJ SVJETLOSTI

Biblijsko izlaganje svjetlosti moguće je leksikografski ovako sažeti: “Svrha Božje teofanije jest prije svega izbavljenje i spasenje naroda i pojedinaca. Ta misao mora voditi do povezivanja predodžbe teofanije sa simbolikom svjetlosti spasenja. Predznak tog povezivanja uporaba je riječi *bw*, ‘doći’ za Božje ukazanje, povezano sa simbolikom svjetlosti teofanije i sa simbolima svjetlosti. Ti momenti nalaze se u Pnz 33,2, ali prije svega u Iz 60, 1-3. Na tom najvažnijem eshatološkom mjestu stoji ‘Božja proslava’ izražena riječima i riječ *zārah* ‘sjati, sijati, ozračiti’ (redci 1-2, usp. Pnz 33,2) kao mjesto teofanije, pri čemu *zārah* ujedno označuje jutro-spasenje. Ovo potonje također se zatvara u izrazu ‘tvoja

⁴⁰ Tekstualna varijanta glasi: “i njegova krila nose ozdravljenje.“

svjetlost': 'svjetlo Jeruzalema' što znači svjetlost na kojoj će ljudi imati udjela, ili, ako se izraz prenese na Boga, onda je on donositelj tog spasenja."⁴¹

Bog se pojavljuje kao svjetlost i proslava grada Jeruzalema. On će dati da sunce više ne zađe. Mjesec se više neće smanjivati i rasti. To već u prenesenom smislu predstavlja govor o Bogu. Na djelu je naime Jahve. On je bio na djelu pri prvom stvaranju, a tako je na djelu i pri njegovoj obnovi. Paralelne riječi uz svjetlost, kao 'sunce, slava, izaći', dapače i daljnji pojmovi 'radost, pravednost, spasenje itd.', dotiču se prenesene i teološke uporabe. Postoje riječi srodne po značenju, kao što su 'sijati, izaći, raskoš'. U religiozno usmjerenim tekstovima svjetlost postaje simbolom za Bogom darovano spasenje (Iz 9,1; 58,8).

Kod svjetlosti u Iz 60 radi se naime o Bogu i o Izraelu. Jahve je svjetlost, Bog za Izraela. Svjetlost ovdje svakako znači Božju prisutnost i djelovanje u gradu Jeruzalemu. Svjetlost se pojavljuje i u kontekstu savezničke formule. Bog je svom narodu blizak (Jr 13,11), on je jamac opstojnosti naroda (Iz 28,5-6). Postoji opasnost da se narod izgubi (Iz 5,20). Bog je međutim izvor svjetlosti, koji postaje svjetlošću za narod.

Jahvin sluga jest "svjetlost naroda" '*ôr gôyîm*,' i on to čini (usp. Iz 61,1-3), kao što stoji u redcima o Jahvinom sluzi (Iz 42,6-7; Jes 49,6).⁴² On je onaj koji svima donosi pravo (Iz 42,1-4). Njegovo pravo, *mišpāt*, postaje svjetlo naroda (Iz 51,4-5). On donosi 'pravednost' *sedākāh*, i 'spasenje' *yešū'āhl*'. I Sef 3,5 kaže da Jahve jutro za jutrom svoje pravo izražava svjetlošću. Tako Jahvin sluga kreće do 'sunca pravde' *šemeš sedākāh* (Mal 3,20). Jahvina pravda u Sluzi kao svjetlosti poznaje sve ono što je važno. Jahvin sluga ima posredničku ulogu u Iz 40-55; 60-62. Božja se nazočnost posreduje simbolom sunca, odnosno sunčeve svjetlosti. Pravednost je bila jednoznačna sa svjetlošću. Oznaka Jahve kao sunca također je više nego samo simbolika, radi se o svjetlosti, bogatstvu, jednostavno o spasenju za grad i njegove stanovnike. On ih sve obasiplje puninom života.

Postati svjetlošću u Tritozajinom smislu, simbol je dakle ispravnog načina života. S nadolaskom svjetlosti povezuje se i Jahvin dolazak. Riječ je o vrlo bliskom odnosu između Boga i

⁴¹ Cijeli se odsjek uzima iz ThWAT, I, str. 180.

⁴² Prvo biblijsko mjesto pripada prvoj (Iz 42,1-9), a drugo drugoj pjesmi o Božjem sluzi (Iz 49,1-6).

svjetlosti. U svjetlosti se pojavljuje simbol za Božju moć koja daje život. On prosipa svjetlost kao svoju proslavu. Mjesta o svjetlosti u Iz 60 konačno predstavljaju i točku orijentacije i završetka. Svijet je u tami, a Sion u svjetlosti. Domaća plemena i strani narodi kreću se u procesijama prema Sionu, gradu Jeruzalemu.

6. NOVOZAVJETNA PERSPEKTIVA GOVORA O SVJETLOSTI⁴³

Svjetlost i život tvore jedinstvo. Izraz 'biti u svjetlosti' pretpostavlja ostvarenje ljubavi prema bližnjemu (1 Iv 2,9-11). Bit života darovana je ljubav. Isus Krist jest Gospodin koji dariva i koji je proslavljen. Sakramenti Crkve pružaju dioništvo na Božjoj svjetlosti. Krštenje je uranjanje u smrt i u svjetlost Kristovu. Tako Klement Aleksandrijski piše u svom Pedagogu: "Jednom kršteni rasvijetljeni smo, jednom rasvijetljeni posvojeni smo i jednom posvojeni usavršeni smo, i jednom savršeni bit ćemo besmrtni." Pashalni misterij u svojoj dubini tajna je svjetlosti.⁴⁴ Cijele perikope opisuju narav i djelovanje svjetlosti. Tome pripada ozdravljenje slijepca od rođenja u Iv 9, gdje se nalazi nauk o Isusu kao svjetlosti svijeta ili govor na Gori, koji opisuje da su kršćani svjetlost svijeta (Mt 5,14-16).⁴⁵

Isus je svjetlost potrebnima (Iv 9). On koristi ozdravljenje slijepca da bi progovorio o sebi kao svjetlosti svijeta. Ako je Isus ozdravio slijepca onda je on izvor svjetlosti. Ivan daje Isusu ime *Lógos*, (Riječ), Svjetlo (Iv 1,4.7-9) ili život. Ivanova se kristologija promatra funkcionalno. Tekst o ozdravljenju slijepca od rođenja ne poznaje ni mjesto ni vrijeme. Bolesnik je jednostavno tu. Isus preuzima inicijativu, opaža ga, usredotočuje se na njega. Ljudi misle da je netko skrivio tu sljepoću. Jednako misle i apostoli. No, sljepoća nudi Bogu priliku za dobro djelo. Isus će postati promicatelj te djelatnosti, kako je već navijestio: "Svjetlost sam svijeta" (Iv 9,5). On prilazi slijepcu kao svjetlost, dotiče ga, pomazuje njegove oči i zapovijeda: "Idi, operi se u kupalištu Siloamu! – što znači Poslanik. On ode, umije se pa se vrati gledajući" (Iv 9,7). Međutim, dogodile

⁴³ Usp. novozavjetnu obradu svjetlosti u: N. Hohnjec, *Teologija svjetlosti u Starom i Novom zavjetu, ...*, str. 270-277.

⁴⁴ U uskrstnoj liturgiji bdjenja ponajprije Krist je svjetlo.

⁴⁵ Krsno slavlje poznaje predavanje svijeeće, Kristova svjetla, roditeljima i kumovima ako je riječ o djetetu ili neposredno kršteniku pri krštenju odraslih.

su se velike promjene, sve se promijenilo. Prvo kod slijepca, zatim reagiraju susjedi i prolaznici. Oni glede slijepca nisu jedinstveni pa zovu poglavarstvo, farizeje. A oni tvrde da samo Bog čini čudesa i odbacuju tog Isusa; jer njega već poznaju otkako je učinio čudo u subotu što je zabranjeno. Očevici su i dalje podijeljeni. Nastaje proces, vrijeme intimidacije, tako da čak i slijepčevi roditelji uskraćuju odgovor. Boje se da ne budu isključeni iz židovske zajednice. Raniji slijepac međutim ostaje kod svoje tvrdnje da je bio slijep i da mu je Isus vratio vid. Stoga je i on poput Isusa osuđen i izbačen. Od čovjeka komu je povraćen vid on prerasta u vjernika, u Sina Čovječjega, Gospodina Isusa. Svjetlost je zahtjevna: valja se odlučiti, radi se o životu.

Isusovi učenici/nasljedovatelji su svjetlost svijeta (Mt 5,14-16): "Vi ste svjetlost svijeta. Ne može se sakriti grad što leži na gori. Niti se užije svjetiljka da se stavi pod posudu, nego na svijećnjak da svijetli svima u kući. Tako neka svijetli vaša svjetlost pred ljudima da vide vaša dobra djela i slave Oca vašega koji je na nebesima." Metafora ili slika svjetlosti u židovstvu je općepoznata i odnosi se na Izrael, Jeruzalem, zakonoznance i pravedne. U govoru na Gori u Evanđelju po Mateju Isusovi učenici su svjetlost svijeta. Zajednica je između ostaloga pozvana sa slikom upaljene svjetlosti provoditi uzoran život, jer Isusovi nasljedovatelji svijetle svojim dobrim djelima. Svjetlost ima dakle svoj izvor. Ona drugima donosi svjetlost i toplinu.

Kršćanski je put prijelaz iz tame u svjetlost (Ef 5,8-14): "Da, nekoć bijaste tama, a sada ste svjetlost u Gospodinu: kao djeca svjetlosti hodite – plod je svjetlosti svaka dobrota, pravednost i istina – i odlučite se za ono što je milo Gospodinu. A nemajte udjela u jalovim djelima tame, nego ih dapače raskrinkavajte". Dalje slijedi: "A sve što se raskrinka pod svjetlošću postaje sjajno; što je pak sjajno svjetlost je: Probudi se, ti što spavaš / ustani od mrtvih / i zasvijetlit će ti Krist." U shemi 'nekoć' i 'sada' govori se što su kršćani bili ranije i što su sada. Obrat i promjena dolaze po krštenju. Ako svjetlost padne na grijeh, tada je grijeh osuđen. Himnički završetak vjerojatno je ostatak krsne kateheze i slavlja svjetlosti. Smrtni san je naime grijeh. Kristovo rasvjetljenje odnosi se na krštenje. Biblijska slika zapravo je slika Isusa Krista i njegove poruke. Izvor svjetlosti je sam Gospodin. Isus je svjetlost puta, istine i života (Iv 14,6). Božja slava rasvjetljuje novi Jeruzalem i Krist Jaganjac je njegova svjetiljka.

ZAKLJUČAK

Iz gore prikazanog sadržaja smije se zaključiti da je tema 'svjetlosti' zahvalna i da mnogo obećava. Već leksikografsko bogatstvo pokazuje da su izrazi za svjetlost u Svetom pismu učestali. Nikakvo čudo ako se 'svjetlost' pored prirodne uporabe redovito javlja i kao religiozna simbolika: svjetlost kao Božji dar za svijet i ljude pripada početku biblijskog stvaranja, ostaje i djeluje u stvaranju do danas pokazujući ljudima Božju bit i darove.

Prorok Izaija koristi 'svjetlost' kao znak za Jahvino ukazanje, Jahve postaje svjetlošću naroda (60). To je vrhunac i nadaleko proširene svagdašnje i teološke poruke svjetlosti. Na Jahvinoj svjetlosti ljudi imaju udio i radost. Jer u 'svjetlosti' sam Bog preuzima ulogu osvjetljenja i topline. Svjetlost naime objavljuje Božju bit i posreduje Božje djelovanje za njegov narod.

Simbolika svjetlosti prisutna je u geografski različitim, starim i mlađim religijama. Slika 'svjetlosti' pojačano se upotrebljava i tumači kao božanski simbol kod mezopotamskog boga sunca Šamaša, i kod njegove žene, božice mjeseca Sin i drugih božanstava, ali i kod egipatskih i grčkih božanstava. 'Svjetlost' se kao životna radost nadaleko i naširoko konkretizira, posebno u asirsko-babilonskom životu, pravu i na drugim područjima.

Tako svjetlost u uporabi Starog zavjeta kao i u mezopotamskim religijama predstavlja Božji dar, red i obogaćenje sveukupnog života ljudi. Jahve, kao svjetlost i slava prisutan je u gradu Jeruzalemu i u cijelom izraelskom narodu. Jahvin sluga, kao pojedinac, posrednik je, ali cijeli narod je isto tako 'svjetlost naroda'. Teološki doprinos i točniji izgled teologije kršćanske svjetlosti izgrađuju se na starozavjetnoj teologiji, i na tom temelju promatraju Krista i kršćanina kao svjetlost svijeta. Liturgijska slavlja svjetlosti – vigilije, lucernariji i drugo – dobra su priprava, oprošno pranje i dostojna dispozicija za primanje sakramenata vjere.

THE LIGHT-METAPHORICS IN PROPHET ISAIAH
AND IN THE OLD ORIENTAL LITERATURE

Summary

The Bible is the light to men and women. The Old Testament indicates the significance of the light in the communication of God with the human race. The article starts with the idea, content and explanation of the light in the Old Testament. It treats a prophetic quotation: the most important text is Is 60,1-3.19-20.

The first part of the research is an exegetical-theological analysis that shows the liturgical background of the Yahweh religion in the Temple. At the beginning there is the negative force, the darkness, which has been taken away. At the centre of context is the theology of light. The second contribution for the understanding of the light is constituted by the discussion on light in the Old oriental literature, mostly in the Mesopotamic, i. e., the Assyrian and Babylonian religious writings mostly concerning the sun god, the god of light Šamaš, who is active in the service of humankind.

It is interesting to compare the Old Testament and Mesopotamic symbolism of light. There are parallels between the significance of the light in Mesopotamic literature and religion and in the Jahweh religion in the Old Testament. It follows that the light is the distinctive feature and attribute of God's majesty that is present in the Temple, made concrete in cult and successful in the work of the Servant of God (DtIs) and in the Sacrifice of the Lamb (Ex: Passover). This light identifies itself as a cosmic power of renewal and life in the World and in men and women.

The explanation concludes with a discussion of Yahweh as the eternal light. The New Testament continues and deepens the message of the light. Jesus is the light of the world. Jesus' disciples, the wider community of the faithful are also the light of the world. The Church also finally finds in the light the growing of life.

Key words: The light in the Bible, the prophet Isaiah, the Temple of Jerusalem, light, darkness, the sun god and the god of light Šamaš, Jesus the light of the world, Jesus' followers the light of the world.